

Øystein Gaasholt

Innledning

Selv den mest beskjedne kjennskap til dansk historie avdekker at også i Danmark er forskjellige former for konflikt mellom den »innfødte« befolkning og tilflyttere fra fremmede kulturer langt fra et nytt fenomen. Allikevel har det kommet ganske bakpå danskene at de kan gjøre seg skyldige i holdninger og handlinger som gir anledning til å anvende begreper som »diskriminasjon«, »fremmedhat« og »rasisme«. Dette kan være en av grunnene til at de forskningsmessige bidrag til en forståelse av innvandrers- og flyktningproblematikken her til lands til en vesentlig grad har fokusert på hvorledes danskene forholder seg til pågjeldende grupper og, dessuten, på disse gruppenes leve- og livsvilkår i Danmark. De underliggende spørsmål som synes å stå helt sentralt er, for det første, hvorvidt og i hvilken utstrekning danskene er rasister og/eller kultursjåvinister og, for det andre, hva konsekvensene av danskenes mangelfulle gjestfrihet er for tilflytterne – på det psykologiske, sosiale og materielle plan. Et spørsmål dansk forskning på området derimot har tildelt langt mindre oppmerksomhet er hvorfor heller ikke Danmark har kunnet unngå konflikter mellom den dominerende – og for det meste innfødte – befolkning og menneskene fra fremmede kulturer som i løpet av de siste ca. 20 år har søkt midlertidig eller permanent opphold her i landet i tilstrekkelig antall til å utgjøre synlige etniske minoriteter.

Det er dette spørsmålet Ulla Skovgård Jensen og Jørgen Poulsen tar opp i den første artikkelen i dette nummer av *Politica*. Men innledningsvis peker de på et forhold som inviterer til noen kommentarer, nemlig at i vitenskapelige undersøkelser av forskjellige former for diskriminasjon, er det ikke ualminnelig at det anlegges et perspektiv på tingene som får minoritetsmotstanderne til å fremstå som dårlige mennesker.

Det kan anføres noen gode grunner til at teoriensatser vedrørende forholdet mellom dominerende befolkninger og etniske minoritetsgrupper inneholder sterke moraliserende elementer, og at forskere på området gjerne står med løftet pekefinger foran denne verdens LePen'er og Glistrup'er og Søren Krarup'er. For problemet som skal forklares og løses er jo i høyeste grad et moralsk problem som, forskningshistorisk sett, i første omgang ble definert på bakgrunn av undertrykkelsen av de sorte i USA og jødeforfølgelsen i Nazi-Tyskland. Således tilsier selve problemets karakter at teoriene ikke bare forklarer, men samtidig kommer til å fremstå som kritiske i forhold til agentene for fremmedfiendtlige holdninger og handlinger.

Når forskningen på dette følsomme området særdeles ofte reflekterer at forskeren *a priori* plasserer seg på minoritetenes side, har det også en annen og ren faglig årsak. Moderne sakkunnskap vedrørende ikke-vestlige folkeslag og kulturer – en sakkunnskap som er antropologiens særlige, om ikke eksklusive domene – gir in-

tet grunnlag for å forstå disse folkeslag og kulturer som underlegne. Siden den tyske antropologen Franz Boas allerede i 1880'ene insisterte på at det måtte være antropologiens oppgave å sette seg inn i fremmede folkeslags levevis i motsetning til å anskue dem utenfra med vestlige briller, har samfunnsvidenskapene gitt et kunnskapsmessig grunnlag for et kulturellevistisk syn. Så når også bidragsyterne til dette nummeret av *Politica* inntar en minoritetsvennlig posisjon, har det ganske andre og mere vektige grunner enn at (universitets)forskere oppholder seg i elfenbenstårnet uten nærkontakt med den virkelige verden.

Ikke desto mindre hersker det bred enighet i forskerkretser om at det er videnskapenes oppgave så lidenskapsløst som mulig å konstatere kjennsgjæringer om årsak-virkning relasjonene mellom forskjellige fenomener. Når man setter seg fore å undersøke slike relasjoner på en videnskaplig måte, må brikkene falle som de vil, selv om resultatene skulle være ubehagelige sett ut ifra et særlig ideologisk ståsted.

Artikkelen om »Solidaritetens former« presenterer noen resultater som nettopp av ideologiske grunner vil kunne falle mange for brystet, nemlig at det er forskjell på folk med hensyn til deres evne til å utvise toleranse i forhold til mennesker fra fremmede kulturer, og, ennvidere, at denne forskjellen kan tilskrives utdannelsesnivå. Fremhevelsen av denne empiriske relasjonen kan oppfattes som nok et eksempel på intellektuell arroganse. Men i sine teoretiske overveielser legger forfatterne seg presist i den tradisjonen som ble innledet av Boas. Deres analyse fører frem til den konklusjonen at så lenge det forholder seg således at mennesker som ikke har hatt adgang til en høyere utdanning ofte vil utvise en eksklusiv orientering til det nasjonale fellesskap, må innvandrer-vennene sette seg inn i innvandrer-motstandernes virkelighet og inngå i en dialog med dem, dersom det danske samfunn skal unngå diskriminasjon av etniske minoriteter.

Et ganske annet spørsmål, som Jensen og Poulsen ikke beskjeftiger seg med, er om Danmarks politiske ledelse egentlig er innstillet på at tingene skal legges til rette for et etnisk og kulturelt pluralistisk samfunn. Som Charlotte Hamburger viser i sin artikkel, er det mye som tyder på at den førte politikk på utlendingområdet, til tross for at den føres til marked under varemerket »integration«, motarbeider en samfunnsutvikling i retning av etnisk og kulturell pluralisme.

Dette reiser imidlertid et spørsmål, som bringer oss langt utover empirisk fundert videnskap og inn i politisk filosofi. Spørsmålet dreier seg om, for det første, hva slags samfunn vi ønsker. Det dreier seg om visjoner og vilje til å realisere visjonene. For det andre dreier det seg om, til hvilken grad det er ønskelig og nødvendig for det danske samfunn å beskytte seg selv. Menneskerettkonvensjonene, som Danmark har tilsluttet seg, gir jo »oss« den samme rett til å beskytte »vår« kultur som innvandrerne har til å beskytte sin(e). Og for det tredje dreier spørsmålet seg om, til hvilken grad landets politiske ledelse bør la seg styre av impulser fra den brede velgermasse.

Med hensyn til dette spørsmålet, eller serie av nær forbundne spørsmål, må vi ta til etterretning at landets politikere står overfor en særdeles vanskelig problemstilling. Når universitetsforskere nesten pr. refleks, om enn mere eller mindre implisitt, fremmer visjoner om et i etnisk og kulturell forstand pluralistisk sam-

funn, er det ofte uten annen begrunnelse enn dem som er antydnet ovenfor, nemlig at det er moralsk forkastelig å stille opp barrierer mellom befolkningsgrupper på grunn av opprinnelse, religion og ideologi. Men landets politiske ledelse, som, må vi gå ut ifra, med noen ganske klare unntagelser generelt sett tilslutter seg det samme moralske syn, har også andre problemer på nakken. Politikerne vet, må vi nok en gang gå ut ifra, at multietniske samfunn har en rekke særlige problemer – problemer som ofte har karakter av sosial uro og disharmoni. Ennvidere er det selvinnsynende at politikerne ikke kan tillate seg å formulere politikk på utlendingområdet uten hensyn til den muligheten at presset på Danmarks grenser vil oppleve en dramatisk forøkning etter 1992. Og endelig føler politikerne seg av gode grunner nødt til å ta til etterretning at innvandrervennlige partier kanskje står til å bli straffet av velgerkorpset.

Debatten mellom og innenfor partiene vedrørende innvandrers- og flyktningpolitikken gir imidlertid anledning til å mistenke landets politiske ledelse, sett som en enhet, for ganske å ha tapt orienteringen og å snuble rundt i et ørkenlandskap mellom, på den ene siden, velferdsstatens og menneskerettkonvensjonenes moralske imperativer og, på den andre siden, frykt for problemenes omfang og kompleksitet. Usystematiske opplysninger og meninger formidlet av mediene, Fremskridtpartiets forenklete verdensbillede, og lokalpolitikeres vrede og avmakt får fritt spillerum nesten helt uten alvorlig konkurranse fra kunnskaper av systematisk empirisk og samfunnsfilosofisk avklarende karakter.

Utover å fremlegge begrepsavklaringer og dokumentasjon som viser at regjeringens – og også Socialdemokratiets – politikk på utlendingområdet egentlig er assimilerende i innhold og sikte, peker Charlotte Hamburger i sin artikkel på at en slik politikk både generelt og på grunn av det særlige innholdet den har fått i Danmark, er på vei til å skape noen høyst problematiske utilsiktede konsekvenser. For det første viser erfaringene at tvangs-assimilasjon kan føre til en situasjon der de berørte grupper vil søke beskyttelse av egen kultur ved å isolere seg selv og således bidra til en utvikling i retning av en etnisk segregert samfunnsstruktur. I denne forbindelse synes det rimelig å peke på at mennesker ikke lar seg bevege av rasjonelle kalkyler vedrørende materielle verdier alene, men at deres livsanskuelser og handlingsmønstre, innlært i barndommen, ikke uten videre lar seg bytte ut med nye. Erfaringene fra immigrant-land, for eksempel USA, viser også at det er typisk for 1. generasjons innvandrere at de søker å reprodusere betydelige elementer av fødelandets kulturelle former og å transmittere disse til etterfølgende generasjoner. Det er i denne kulturelle reproduksjon i fellesskap med landsmenn at immigranter skaffer seg mange av sine sosiale og psykologiske ressurser, som er en vesentlig forutsetning for at de makter å tilpasse seg et, i forhold til dem, fremmed samfunn. Hamburger kommer også inn på en annen mulig uheldig konsekvens av en assimilerende innvandrers- og flyktningpolitikk, nemlig at den i seg selv utgjør en etno-kulturell grensedragning som legitimerer ideen om at immigrantenes kultur er vår egen underlegen, eller iallefall ikke er hensiktsmessig i forhold til den danske virkelighet.

I artikkelen om »Indvandrerens situation på det danske arbejdsmarked«, en situasjon som langt fra er lys, gir Jan Hjarnø eksempler på at det er all grunn til å

sette spørsmålstegn ved den utbredte forestilling at årsaken til at innvandrerne klarer seg dårlig må tilskrives deres kulturelle bagasje. Når det forholder seg slik at vi kan frykte en tiltagende marginalisering av innvandrerne i det danske samfunn, er det fordi et uheldig og uhellig ekteskap mellom økonomiske nedgangstider og utbredte negative og falske stereotypier om »de fremmede« oppretter barrierer som virker uoverstigelige for enhver som befinner seg på den gale side. Forestillingen om at innvandrere og flyktninger mangler initiativ og ambisjoner hviler mildest talt på et løst grunnlag. Men det er mye som tyder på at de i den situasjon de nu befinner seg i i det danske samfunn blir frarøvet begge deler.

Anne Brøckers artikkel fører oss tilbake til den observasjonen, antydnet også av Charlotte Hamburger, at kommunikasjonen mellom den politiske ledelse og befolkningen blir forvrengt når det politiske system stilles overfor den slags utfordringer som immigrasjon fra fremmede kulturerer representerer. Problemet som risses opp dreier seg om at i spørsmål der folkeopinionen er dårlig organisert, som tilfellet er på utlendingområdet, får det medieskapt bilde av tingenes tilstand og selvutvalgte talsmenn i og utenfor regjering og partier en særlig stor gjennomslagskraft i beslutningsprosessen.

Bak denne problemstillingen ligger det ingen forestillinger om at demokratiske beslutningsprosesser skulle kunne være »elegante« og »rene«. Ikke desto mindre peker Brøcker på noen forhold i det danske politiske system som, ved siden av å være av mere generell teoretisk interesse, gir anledning til å reise et spørsmål som skal bli stående som avslutning på disse innledende bemerkningene: Hvor er den »fremmedskrekk«, som i de senere år har fått et så solid tak i både befolkningen og politikerne på Christiansborg, egentlig kommet fra?